

ТОРГІВЕЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО АГРАРНОГО РИНКУ

**Вікторія
Кулішова,**
Центр цінових
експертіз ДП
«Зовнішторгвидав
України»

Нестримні глобальні процеси постійно видозмінюють форми конкурентної боротьби між різними економічними агентами – індивідуумами, корпораціями, країнами. Прийоми та методи, які були ефективними ще вчора, сьогодні можуть не тільки не принести бажаного результату, але й призвести до по-гіршення економічної позиції суб'єкта. Фактично, світова економіка перетворилася на середовище постійної взаємодії та протистояння різноманітних конкурентних стратегій, в основі яких лежить і невинна боротьба за ресурси, і світоглядні та культурні відмінності.

Під аналогічним кутом зору можна розглядати і торгівельну політику України. Зрозуміло, що на період здібуття незалежності нашій державі було вкрай складно розраховувати на швидке та ефективне входження у глобальні економічні процеси. Для цього існували та й існують як внутрішні, так і зовнішні чинники. Вкрай складний етап реформування вітчизняної економіки накладається на непростий період розвитку у світовій економіці, пов'язаний із загостренням об'єктивних протиріч між різними країнами та блоками, волатильністю економічних процесів, постійними глобальними шоками та загрозами.

Слід визнати, що процес позиціювання України у світовій економічній ієархії триває до цього часу. Незважаючи на доволі значимі успіхи (зокрема, вступ у СОТ, співпрацю з провідними міжнародними організаціями, нарощуванням міжнародної економічної співпраці і т.п.), вітчизняна економіка ще надто далека від чіткого закріплення свого місця та ролі у глобальному масштабі. Постійна трансформація різних форм міжнародної економічної діяльності визначає необхідність перегляду існуючих концепцій розвитку взагалі, та у торгівельній політиці – зокрема.

Зважаючи на гостроту існуючих проблем, питання трансформації торгівельної політики України знаходяться у полі зору провідних вітчизняних еко-

номістів. Зокрема, слід відзначити праці Н. Горін, Р. Заблоцької, М. Дідківського, Ю. Козака, Н. Крилової, В. Липова, Н. Логвінової, Д. Лук'яненка, М. Мальського, Є. Панченка, В. Сахарова, А. Філіпенка, С. Фомішин та інших авторів.

В той же час, незважаючи на важому теоретичну та методичну базу, питання оптимізації торгівельної політики України не втрачають своєї актуальності. Зокрема, останнім часом зросла роль питань, що пов'язані з аграрною сферою. Саме сільське господарство розглядається багатьма спеціалістами як своєрідний індикатор конкурентної позиції України у світових торгівельних потоках. Продовольча проблема, що гостро проявилася у світі в останнє десятиліття, надала нашій країні значні можливості для активізації торгівельної стратегії на світовому аграрному ринку. Відповідно, на часі детермінація чинників активізації ролі України як активного учасника світового ринку продовольства.

Мета статті – обґрунтування складових торгівельної політики України в умовах трансформації світового аграрного ринку.

Початок ХХІ століття характеризується подальшим загостренням проблем глобального характеру. Більшість з них сформувалося у вигляді загроз для світового співтовариства у минулому столітті, проте, саме зараз їх явні та потенційні наслідки проявляються найбільш гостро.

ТЕОРІЯ

В повній мірі це стосується і питання забезпечення продовольчої безпеки. Неконтрольоване зростання чисельності населення, скорочення площ земель які придатні для сільськогосподарського обробітку, природні катаклізми виявили об'єктивну неспроможність аграрного сектору на сучасному технологічному рівні забезпечити продовольством населення землі. В підсумку це привело до галопуючого зростання цін на продовольство (рис. 1).

З рис. 1 видно, що починаючи з 2002 року в глобальному вимірі зростають ціни на продовольство, а окремі зниження вказаного індексу (наприклад, у 2009 році), «компенсиуються» наступним підвищенням. Висхідний тренд в цінах на продовольство можна оцінювати по-різному. Як показав аналіз актуальних досліджень, науковці визначають наступні прояви такої тенденції [2, 3, 4]:

- по-перше, зростання цін об'єктивно призводить до загострення проблеми голоду у світових масштабах. Кількість людей, що не спроможні забезпечити себе продовольством в повній мірі, зважаючи на його високу ціну, в такі періоди зростає. Виникає певний логічний ланцюг «зростання цін на продовольство – загострення проблеми голоду – посилення соціальної та політичної напруженості в окремих регіонах – виникнення передумов для зростання цін на продовольство»;

- по-друге, збільшення вартості продовольства в загальному негативно впливає на цінову тенденцію на інших ринках. Глобалізація призводить до

посилення взаємозв'язків між різними ринками, тому деструктивні тенденції на аграрному ринку можуть викликати економічні дисбаланси у всій світовій економіці;

- по-третє, в періоди зростання цін на продовольство суттєво проявляються диспропорції економічного розвитку між різними країнами та територіями – об'єктивно найбільше страждають країни з низьким рівнем економічного розвитку;

- по-четверте, в значній мірі до цінових дисбалансів призводить непрозорий механізм ціноутворення на ринках продовольства, насамперед, у сегменті функціонування похідних інструментів, базовим активом яких є аграрна продукція.

В той же час, аналізуючи цю ситуацію з позиції України, слід відмітити, що продовольча криза, разом з негативними наслідками, надала і прекрасні шанси для розвитку аграрного сектору в Україні та активізації нашої країни як гравця на глобальному ринку продовольства. Для цього є певні важливі передумови:

1. Наявність ресурсів, зокрема, 6 місце в світі за обсягом земель, придатних для сільськогосподарського обробітку, сприятливі кліматичні умови для більшості зернових культур та тваринництва.

2. Потужний людський потенціал, що формувався протягом століть у сільській місцевості, і зберігся, незважаючи навіть на катастрофічну демографічну ситуацію на селі в останні роки.

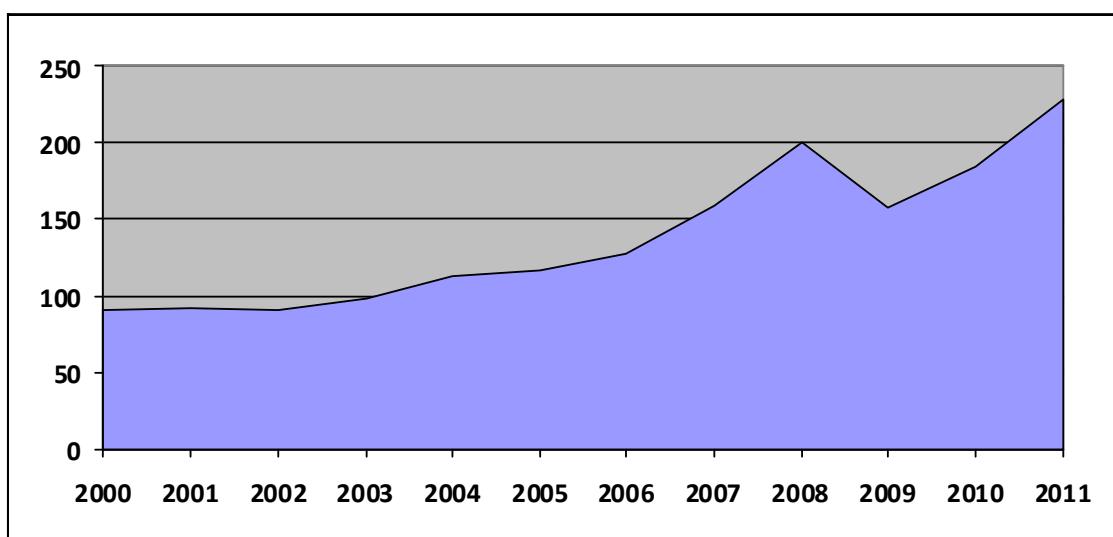

Рис. 1. Загальний індекс продовольчих цін FAO
Джерело: складено автором за [1]

3. Здатність, за певних умов, швидко і в повній мірі вирішити проблему насичення основними видами продовольства внутрішнього ринку, і, відповідно, формувати експортні потоки для світового ринку.

В той же час, ефективна реалізація конкурентних переваг України стрибується цілим рядом факторів, серед яких важливе місце посідає макроекономічна нестабільність та відсутність значного прогресу у реалізації економічних інтересів країни та національних виробників на глобальному ринку продовольства. Зокрема, за даними Державної служби статистики України в посткризові 2010-2011 рр. сальдо зовнішньої торгівлі України було негативним як в розрізі «товари – послуги», так і в контексті окремих торгівельних партнерів (рис. 2).

Основні причини негативних тенденцій у зовнішній торгівлі України криються в наступному. Насамперед, слабкий розвиток внутрішнього ринку за багатьма сегментами, що призводить до «штучного» їх насичення імпортними товарами з низькою якістю. Окрім того, необхідно зважати на надзвичайно високий рівень залежності української економіки від імпорту енергоносіїв (насамперед, природного газу з Росії). Це стимулює збільшення негативного сальдо зовнішньої торгівлі з країнами СНД. Низький рівень розвитку технологій у виробництві, що знижує їх конкурентоздатність на світовому ринку. Насамкінець, це – недостатній рівень захисту економічних інтересів українських товаровиробників на світовому

ринку. Зазначимо, що це зовсім не повний перелік факторів, які формують домінування імпорту в зовнішній торгівлі України.

В контексті аналізу структури експорту, зазначимо, що протягом тривалого періоду його основними статтями була продукція металургійного комплексу та хімічної промисловості. В останні роки починає зростати роль в експорти продукції сільського господарства. Частка сільськогосподарської продукції в структурі експорту з України наочно продемонстрована на наступному рис. 3.

На даний час можна виділити певні особливості, що характеризують експорт сільськогосподарської продукції з України.

1. Вступ України до СОТ справив надзвичайно позитивний ефект на позиції вітчизняних сільськогосподарських виробників на світовому ринку. Всупереч негативним очікуванням, що продукувалися в Україні на момент вступу до СОТ, аграрний сектор не тільки не занепав, і значно збільшив своє представництво в глобальному вимірі.

2. Інтеграція у світові торгівельні потоки дала можливість диверсифікувати експорт аграрної продукції з України. Зокрема, до традиційних ринків збуту - країн СНД та ЄС – додалися і країни Азійського регіону, яких зацікавив, насамперед імпорт з України зернових та олійних культур.

3. Незважаючи на цілий ряд позитивних тенденцій, позиція вітчизняних товаровиробників на глобальному рин-

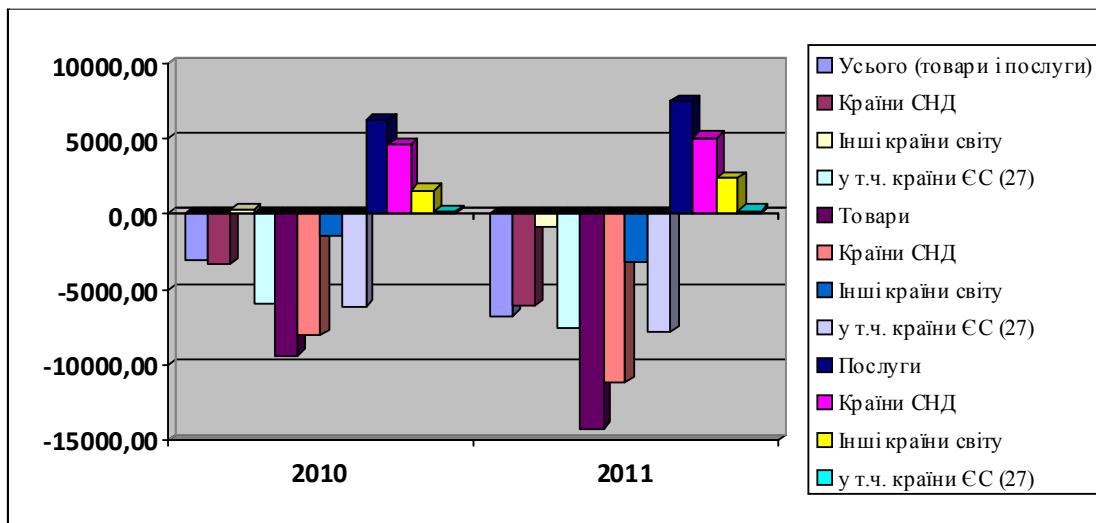

Рис. 2. Зовнішньоторговельний баланс України, млн. дол. США
Джерело складено автором за даними Державної служби статистики України [5]

ТЕОРІЯ

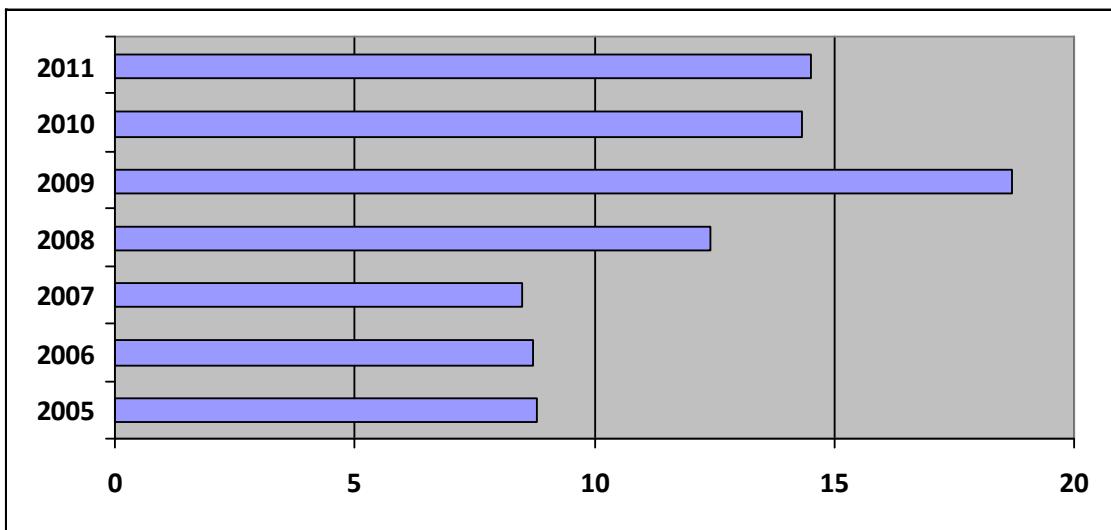

Рис. 3. Частка сільськогосподарської продукції в загальній структурі експорту з України, %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [5]

ку продовольства залишається нестійкою, що призводить до значної волатильності показників експорту, як з позиції абсолютних показників, так і з погляду частки в сукупних товарних потоках.

В Україні спостерігається неоднозначний вплив держави на як на розвиток аграрного сектору взагалі, так і на його експортні позиції на світовому ринку. В економічній літературі виділяють наступні загальні принципи, на яких повинна базуватися ефективна торгівельна політика держави, що претендує на статус економічного лідера (рис. 4).

Проведений аналіз можливостей оптимізації торгівельної політики України в умовах трансформації світового аграрного ринку, дав можливість зробити висновки щодо неповної відповідності торгівельної політики виділеним принципам.

Насамперед, слід визнати, що в Україні відсутній системний підхід до формування торгівельної політики на глобальному аграрному ринку. Це проявляється у відсутності докорінного реформування у земельній сфері та в питаннях внутрішньої інфраструктурної складової. Фактично, на сучасному етапі мова йде про максимальне вико-

Рис. 4. Принципи торгівельної політики держави

Джерело: систематизовано та опрацьовано автором за даними [6-8]

ристання існуючих короткострокових переваг ресурсного характеру для отримання тимчасових вигод від кон'юнктурного зростання цін на продовольство у світі.

Найбільш явно це спостерігається у періоди штучного дефіциту на внутрішньому ринку за окремими товарними позиціями. Відсутність ефективних ринкових механізмів взаємодії попиту та пропозиції призводить до виникнення диспропорцій між виробництвом, споживанням та зовнішньоторговельними потоками. Як правило, в таких умовах держава вдається до обмежувальних заходів, найбільш популярним з яких є квотування експорту певних товарних груп. Подібний механізм суттєво підриває довіру до українських товаро-виробників, оскільки призводить до значних коливань в їх експортній діяльності.

Аналогічні сумніви можна висловити і щодо дотримання інших принципів в торгівельний політиці України на сучасному етапі. В першу чергу, слід зазначити, що для її характеристики можна використати кількісні зміни, тоді як про якісні говорити дуже рано. Це яскраво проявляється у випадках, коли експортери стають об'єктом різноманітних розслідувань пов'язаних з якістю продовольства. З одного боку, держава часто не в змозі захисти інтереси своїх товаро-виробників через низьку якість економічної дипломатії, з іншого – не створює передумов для різкого зростання якості продукції вітчизняного аграрного сектору.

Виходячи з викладеного вище, розвиток торгівельної політики України на світовому аграрному ринку необхідно розглядати з кількох точок зору. Насамперед, з погляду трансформації аграрного сектору та внутрішнього ринку продовольства. Тільки в таких умовах існуватимуть підстави для завоювання стійких позицій в умовах зростання попиту на продовольство в глобальних масштабах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Food and Agriculture Organization of the United Nation // www.fao.org.
2. Ильина З.М. Мировой продовольственный кризис и угрозы в продовольственной сфере [Текст] / З. М. Ильина // Економіка АПК. - 2010. - № 2. - С. 154-161.
3. Зобенко Н.Г. Влияние глобально-го экономического кризиса на продо-вольственный рынок Украины [Текст] / Н. Г. Зобенко // Актуальні проблеми економіки. - 2011. - № 6. - С. 31-36.
4. Ковалев Е. Мировой продовольствен-ный кризис: эскалация проблем [Текст] / Е. Ковалев // Мировая эконо-мика и международные отношения. - 2010. - № 4. - С. 15-23.
5. Статистична інформація [Електронний ресурс.] // Державна служба статистики України [сайт] Держком-стат України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Назва з екра-ну.
6. Міжнародна економіка [Текст]: підручник / [Ю.Г. Козак, Д.Г. Лук'я-ненко, Ю. В. Макогон та ін.]; за ред. Ю.Г. Козака, Д.Г. Лук'яненка, Ю.В. Макогона; М-во освіти і науки України. - 3-те вид., переробл. та доповн. - К.: Центр учебової літератури, 2009. - 560 с.
7. Міжнародні відносини: історія, теорія, економіка, право [Текст]: навч. посібник / [М.З. Мальський, Ю.М. Мороз, О.С. Кучик та ін.]; за ред. М. З. Мальського, Ю.М. Мороза; М-во освіти і науки України, Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. - К.: Знання, 2010. - 463 с.
8. Міжнародна торгівля [Текст]: підручник / [Ю.Г. Козак, Н.С. Логвінова, М. І. Захарченко та ін.]; за ред. Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, М.І. Барановської. - 4-те вид., переробл. та доповн. - К.: Центр учебової літератури, 2011. - 510 с.
9. Кобута І.В. Аграрні аспекти ство-рення зони вільної торгівлі між Украї-ною та ЄС [Текст] / І.В. Кобута // Ак-туальні проблеми економіки. - 2010. - № 4. - С. 31-38.